

Araştırma

HUZUREVİNDE KALMAKTA OLAN YAŞLILARDA AİLE İÇİ İSTİSMAR

Family Abuse Against the Elders Living in Nursing Homes

Taner ARTAN*

*Dr., Sosyal Hizmet Uzmanı,
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Bahçelievler Huzurevi Yaşlı Bakım ve
Rehabilitasyon Merkez Müdürlüğü
Müdür Yardımcısı

ÖZET

Bütün dünyada, yaşlı istismarından etkilenen yaşlıların sayısının giderek arttığı dile getirilmektedir. Ülkemizde, “yaşlı istismarı üzerine” yapılan araştırmaların sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın amacı; huzurevine girmeden önce yaşlıların aile içinde istismara maruz kalıp kalmadıklarının belirlenmesidir. Bu amaçla, İstanbul’da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Bahçelievler Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Zeytinburnu Semiha Şakir Huzurevi, Göztepe Semiha Şakir Huzurevi ve Çamlıca Fahrettin Kerim Gökay Huzurevi Müdürlüklerinde kalmakta olan

93 yaşlı ile görüşme yapılmıştır. Araştırma kapsamında; yaşlıların en fazla “psikolojik istismara”, ikinci sırada “ekonomik istismara” ve üçüncü olarak da “fiziksel istismara” maruz kaldıkları belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yaşlılık, yaşlı istismarı, aile içi şiddet

ABSTRACT

It is generally known that the number of the elders who are affected by abuse is increasing day by day in the whole world. The small number of researches carried out on “elder abuse” in our country is a noteworthy phenomenon. The purpose of this study is to determine whether the elders have experienced abuse within their families before they enter the nursing home. To research this case, 93 elders living in Bahçelievler Nursing Home Elderly Care and Rehabilitation Center, Zeytinburnu Semiha Şakir Nursing Home, Göztepe Semiha Sakir Nursing Home and Çamlıca Fahrettin Kerim Gökay Nursing Home Directorates, located in the province Istanbul, were interviewed. All of these centers operate under the control of the Ministry of Family and Social Policies. In the scope of this study, it is discovered that elders experience “psychological abuse” mostly; secondly comes the “economical abuse”; and thirdly, “physical abuse” is prominent.

Key Words: Elderliness, elderly abuse, family violence

GİRİŞ

Sağlık ve tıbbi bakım hizmetlerindeki gelişmeler; buna paralel olarak demografik değişimler, teknolojik ilerlemeler, modernizasyon, nüfus hareketliliği, yaşam tarzındaki değişimler ve geleneksel değerlerde yaşanan erozyon, hızla artacağı öngörülen “yaşlı nüfusa

ilişkin” sağlık, sosyal refah, adalet ve finans sistemlerinde önemler alınmasını zorunlu kılmaktadır. Dünya yaşlı nüfus oranındaki dramatik artış, potansiyel yaşlı istismarı vakalarının da artması riskinin yüksek olacağı anlamına gelmektedir (Kalavar, Jamuna ve Ejaz, 2013: 4).

Yaşlı istismarı, 1970’lerde eş ve çocuk istismarı üzerine yapılan aile içi şiddet çalışmaları sonucunda, ortaya çıkmaya başlamıştır. Aile içi şiddetin bir türü olan “yaşlı istismarı”; alanyazında ilk kez 1975 yılında Baker ve Burston tarafından “granny battering” olarak tanımlanmıştır (Baker, 1975; Burston, 1977; Decalmer, 1997). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve yaşlı istismarının önlenmesi uluslararası ağı tarafından (1995) “yaşlı istismarı”: “yaşlı insanlara karşı herhangi bir güven ilişkisi içerisinde sıkıntı ve zarara neden olabilecek bir kez veya tekrarlanan hareket veya uygun davranış eksikliği” olarak tanımlanmaktadır.

Diğer taraftan, yaşlı istismarının sosyal ve kültürel farklılıklardan dolayı, üzerinde tam bir görüş birliği söz konusu değildir. Buna rağmen, yaşlı istismarının genellikle üç temel kategorisi olduğu kabul edilmektedir. Bunlar; aile içi istismar, kurumsal istismar ve kendini istismardır. Ayrıca, yaşlılara yönelik istismarın birçok farklı türü bulunmaktadır. Bunlar, fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik istismar olarak sınıflandırılabilir (Lai, 2011: 327). Yaşlıların istismara uğrama riskini artıran faktörler arasında ise; fonksiyonel yetersizlik, bilişsel bozukluk, sosyal izolasyon, yaş, ırk, gelir, aile geçmişi, yaşam olayları, demans ve depresyon sayılabilir (Conner, Prokhorov, Page, Fang, Xiao ve Post 2011: 21-22).

Yaşlı istismarı alanında yapılan son çalışmalar, istismara maruz kalan yaşlı sayısının giderek arttığını göstermektedir. Yaşlı istismarı, yalnızca insan hakları ihlali değil aynı zamanda yaşam kalitesini azaltıcı niteliklerde içermektedir (Erlingsson, Saveman ve Berg, 2005:214). Son yıllarda yapılan uluslararası çalışmalar göstermektedir ki, yaşlı istismarı Finlandiya’dan Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere, Polonya, Norveç, Yunanistan, Hindistan, Çin ve Güney Afrika’ya kadar bütün dünya ülkelerini, yakından ilgilendiren bir sosyal sorun niteliği taşımaktadır (Yan, Tang ve Yeung, 2002:174).

Esasında, yaşlı istismarının giderek görünür hale gelmesine etki eden en önemli etkenler, dünya nüfusunun giderek yaşlanmasından kaynaklanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) göre; 60 yaş ve üzeri dünya nüfusunun 2025 yılında 1.2 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Her ay 60 yaş üzerine çıkan 1 milyon insanın, %80’i gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin önümüzdeki süreçte gelişmiş ülkelerle benzer yaşlı nüfus oranına ulaşacaklarını göstermektedir (Hutton, 2008:1).

Benzer bir durum, Türkiye açısından da söz konusu olup; 2011 yılı itibarıyla, 60 yaş ve üzeri grupta yer alan yaşlı sayısı %9.9 iken 1950 yılına kadar, %26’ya yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu verilerden anlaşılacağı üzere, önümüzdeki süreçte Türkiye de yaşlı nüfus oranının giderek artacağı ve gelişmiş ülke yaşlı nüfus oranlarıyla benzer nitelikler taşıyacağı öngörülmektedir (United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division, 2011: 107).

Yaşlı nüfus oranındaki hızlı artış, sağlık hizmetlerinin yanı sıra ev ve kurum bakımı hizmetlerinin geliştirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Yaşlı nüfus oranı artmakla birlikte, bu kitlenin, diğer yaş grupları kadar görünürlüğe sahip olmadığı söylenebilir. Örneğin; bakıma muhtaç bir yaşlının dışarı çıkması, markete gitmesi ya da sokakta biriyle konuşma olasılığı, yok denecek kadar azdır. Özellikle yatağa bağımlı yaşlı sayısının artması, sadece bakıcısı ile yaşamak zorunda kalan bir yaşlının istismara uğrama olasılığını, çok daha fazla artırmaktadır. Bu gibi durumlar da, yaşlı istismarının tespitini zorlaştırmaktadır (Quinn ve Tomita, 1997:4-5).

Diğer taraftan ülkemizde, “yaşlı ile bakıcısı arasındaki ilişkileri”, sosyal ve psikolojik açıdan ele alan araştırmaların azlığı, bakıcı ile bakıma muhtaç yaşlı arasındaki ilişkilerin niteliği ve değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ancak literatüre göre; bakıcı ile bakılan arasındaki sevgi-nefret ilişkisi, bakıcının stresten kaynaklı olarak, bir bakım çıkmazına girmesi riskine neden olabilmektedir. Bir taraftan bakım yükünden kurtulmak isterken, diğer taraftan kendisini bakmakla yükümlü hissedebilmektedir. Bu psikolojik durum, yaşlı yakınının kendisini ya da baktığı yakınınını suçlamasına, utanç veya kızgınlık duymasına da, neden olabilmektedir. Çoğunlukla bu tür ilişki ortamında, yaşlı yakını kendisi için profesyonel yardım almayı ve yaşlısını bir bakım merkezine yerleştirmeyi reddedebilir. Bu tür stres dolu ortamlar, yaşlıya yönelik istismar veya ihmale uygun koşulları beraberinde getirebilmektedir (Yan, Tang ve Yeung, 2002:170).

İstismar veya ihmale uygun ortamlara müdahaleyi zorlaştıran önemli bir etken

de, toplumdaki çoğu insanın aile içinde şiddete maruz kalma ihtimali yüksek olan; zihinsel, fiziksel ya da her iki yetisini birden yitirmiş yaşlılardan uzak durmayı tercih etmesidir. Bu tür yaşlılar, korkutucu veya rahatsızlık verici kişiler olarak dahi algılanabilmektedir (Quinn ve Tomita, 1997:6-7).

Yaşlı istismarının, ülkemizde yaşlı nüfus oranındaki artışa paralel önümüzdeki süreçte çocuk ve eş istismarı kadar belirgin hale geleceği söylenebilir. Büyük ölçüde, aile içinde gizli tutulan istismar kurbanları için, sosyal, hukuki ve tıbbi destek hizmetlerinin yokluğu, sorunların gizli ve çözümsüz kalmasına yol açmaktadır (Artan, 1996: 2).

Yaşlı istismarının yaygınlığının ölçümü veya şiddetin seviyesinin tespiti oldukça güçtür. Son yıllarda yaşlı istismarı türlerine sosyal bir problem olarak değil de; bir suç olarak bakılmaya başlanmıştır. Vakanın ihbar edilme olasılığı ülkenin kanunlarına, polislin çalışmasına, sosyal hizmetlerin kurumsal yapısına ve olaya karışan insanlara bağlıdır. Sağlık personeli, kanun adamları ve diğer meslek sahiplerinin hepsi probleme hep farklı açılardan bakmaktadırlar. Bu nedenle multidisipliner bir çalışma ortamının oluşturulması sorunun tespiti ve çözümünü önemli ölçüde kolaylaştırıcı bir rol oynayabilir (Artan, 1996: 36).

Araştırmalara göre, yaşlı istismarı oranının yüksekliği ya da düşüklüğü, yaşlının hasta olması ya da özel bakıma ihtiyaç duymasıyla da yakından ilgilidir. Türkiye’de yaşlılar çoğunlukla çocukları ile birlikte aynı ortamda yaşamaktan mutlu olduklarını beyan etmektedirler. Ancak diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de hoş olmayan ve “istismar alanına giren” bazı toplumsal gerçeklikler

mevcuttur. Yaşlının evde bakımı, bakıcısı ve diğer aile bireyleri üzerinde tartışmasız maddi ve manevi baskılar yaratarak, ailedeki stresin ana kaynağı durumuna gelebilmektedir. Diğer taraftan, huzurevi ya da bakım merkezlerinde kalıp yakınları tarafından hiç ziyaret edilmeyen, ilgi ve destekten yoksun, yaşlılar da bulunmaktadır (Artan, 1996: 66).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın esas amacı, halen huzurevinde kalmakta olan 60 yaş üzeri akıl ve ruh sağlığı yerinde olan yaşlıların, huzurevine girmeden önce aile içinde herhangi bir ihmal ya da istismara maruz kalıp kalmadıklarının belirlenmesidir. Özellikle yaşlı istismarı ve ihmali hakkındaki “bilgi eksikliği”; bu sorunla ilgili önlemlerin alınması ve politikaların oluşturulmasını doğrudan engelleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle araştırmanın konuya ilişkin bilgi eksikliğini önlenmesine katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Ayrıca yaşlı istismarının ele alınmasının diğer bir nedeni de, “yaşlı bireylerin” bir insan olarak tartışılmaz değeri ve toplumsal bakımdan vazgeçilmez önemidir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, Türkiye genelinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı huzurevlerinde kalmakta olan yaşlılar oluşturmaktadır. Ancak olanakların kısıtlı olması ve evrene ulaşma zorlukları nedeniyle araştırma, seçilen örneklem yolu ile yürütülmüştür. Örneklem; İstanbul'da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Bahçelievler Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Zeytinburnu

Semiha Şakir Huzurevi Müdürlüğü, Göztepe Semiha Şakir Huzurevi Müdürlüğü ve Çamlıca Fahrettin Kerim Gökay Huzurevi Müdürlüklerinde kalmakta olan, akıl ve ruh sağlığı yerinde olan ve son iki yıldır huzurevinde kalan yaşlılardan oluşturulmuştur. Yaşlılara görüşme formları, 15 Eylül-15 Kasım 2012 tarihleri arasında bire bir yapılan görüşmelerle uygulanmıştır. Araştırmanın yapıldığı dönemde, son iki yıldır huzurevinde kalmakta olan yaşlılardan uygun olan ve görüşmeyi kabul eden 93 yaşlı araştırmanın evrenini oluşturmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada belirlenen amaçlar doğrultusunda, betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma verileri, yukarıda adı geçen huzurevlerinde son iki yıldır kalmakta olan yaşlılara “Yaşlı İstismarını Belirleme Formu” uygulanarak toplanmıştır.

(1) Yaşlı İstismarını Belirleme Formu

Araştırma için belirlenmiş konularda bilgi almak amacıyla, araştırmacı tarafından düzenlenmiştir. Yaşlı istismarını belirleme formunda, yaşlının demografik verilerinin yanı sıra çocukları ve akrabaları ile ilişkileri ve kendilerine yönelik uygulanabilecek istismara ilişkin sorular da yer almaktadır. “Yaşlı İstismarını Belirleme Formu” 29 soruyu içermektedir.

(2) Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler “Yaşlı İstismarını Belirleme Formu” kullanılarak elde edilmiş ve değerlendirilmeler basit tablolar yoluyla yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular; a) Araştırma kapsamına giren yaşlıları tanıttıcı bulgular, b) Yaşlıların çocukları ile ilişkilerini betimleyici bulgular, c) Yaşlıların sosyal ilişkilerini betimleyici bulgular d) Yaşlıların istismar ve ihmale uğrama durumlarına ilişkin

bulgular ve e) Yaşlıların huzurevine gelmelerine neden olan bulgular olmak üzere beş ana grupta ele alınmıştır.

Araştırma sonucu ortaya çıkan bulgulara ilişkin olarak tablolar hazırlanmış ve her bir tabloya ilişkin yorumlara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1. Tanıtıcı Bulgular

Sosyo-Demografik Değişkenler	(n = 93)	
Cinsiyet		
Erkek	n = 55	(% 59.1)
Kadın	n = 38	(% 40.9)
Yaş	Ort = 73.16	(ss 2.25)
Medeni Durum		
Evli	n = 10	(% 10.75)
Bekar	n = 9	(% 9.68)
Dul	n = 43	(% 46.24)
Boşanmış	n = 31	(% 33.33)
Eğitim Durumu		
Okuryazar değil	n = 14	(% 15.05)
Okuryazar	n = 12	(% 12.90)
İlkokul	n = 43	(% 46.24)
Ortaokul	n = 8	(% 8.60)
Lise	n = 13	(% 13.98)
Üniversite	n = 3	(% 3.23)
Aylık Gelir Durumu (n = 86)		
Evet	n = 86	(% 92.47)
Hayır	n = 7	(% 7.53)
Aylık Gelir	Ort = 686,76	
Aylık Gelirini Yeterli Bulma Durumu		
Evet	n = 33	(% 38.37)
Hayır	n = 53	(% 61.63)
Halen Bir İşte Çalışma Durumu		
Evet	n = 1	(% 1.08)
Hayır	n = 92	(% 98.92)

Tablo 1'de araştırma kapsamına giren yaşlıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelir, aylık gelirini yeterli bulma durumu ve halen huzurevinde kalmakta olup bir işte çalışıp çalışmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere katılımcıların %59.1'i erkeklerden %40.9'u kadınlardan oluşmakta olup, yaşlıların yaş ortalaması ise 73'tür. Yaşlıların medeni durumlarına baktığımızda, ilk sırada dul olanların (%46.24) yer aldığı, bunu boşanmış olanların (%33.33) takip ettiği, üçüncü sırada evli olanların (%10.75) dördüncü sırada ise hiç evlenmemişlerin (%9.68) yer aldığı görülmektedir. Yaşlıların eğitim durumlarına bakıldığında ilk sırada (%46.24) ilköğretim mezunları, ikinci sırada okuryazar olmayanlar (%15.05), üçüncü sırada (%13.98) lise mezunları, dördüncü sıra (%12.90) okuryazar olanlar, beşinci sırada ortaokul (%8.60) mezunları ve son sırada ise (%3.23) üniversite mezunları bulunmaktadır. Yaşlıların %92.47'sinin herhangi bir kaynaktan gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yaşlıların ortalama aylık gelirlerinin

686,76 TL. olduğu hiçbir yerden gelire sahip olmayanların ise (%7.53) düşük bir yüzdeye sahip olduğu belirlenmiştir. Yaşlıların aylık gelirlerini yeterli bulup bulmadıklarına baktığımızda çoğunluğu (%61.63) gelirlerini yetersiz bulurken, yeterli bulanlarında yarıya yakın (%38.37) olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcı yaşlılardan sadece birisinin aktif çalışma yaşamına devam ettiği görülmüştür.

Tablo 2'ye göre, yaşlıların %81.72'sinin çocuk sahibi olduğu, buna karşılık %18.28'nin çocuk sahibi olmadığı görülmektedir. Çocuk sahibi olan yaşlıların ortalama çocuk sayıları 3' tür. Yaşlıların (n = 76) çocukları ile görüşme sıklığına baktığımızda; ilk sırada çocukları ile hiç görüşmeyenlerin (%38.16) yer aldığı, bunu ikinci sırada (%36.84) sık görüşenlerin takip ettiği, son sırada ise nadir olarak görüşenlerin (%25.00) yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca anne ya da babasının ekonomik durumlarıyla ilgilenmeyen çocukların oranının (%69.74), ilgilenenlere (%30.36) oranla oldukça yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Yaşlıların Çocukları İle İlişkilerini Betimleyici Bulgular (n = 93)

Çocuk Durumu		
Evet	n = 76	(% 81.72)
Hayır	n = 17	(% 18.28)
Çocuk Sayısı		
	Ort = (2.947) 3	
Çocukları İle Görüşme Sıklığı (n = 76)		
Sık Görüşen	n = 28	(% 36.84)
Nadir Görüşen	n = 19	(% 25.00)
Görüşmeyen	n = 29	(% 38.16)
Yaşlıların Ekonomik Durumlarıyla Çocuklarının İlgilenme Düzeyi (n = 76)		
Evet	n = 23	(% 30.26)
Hayır	n = 53	(% 69.74)

Tablo 3'de görüldüğü üzere yaşlıların yarısından fazlasının (%51.61) huzurevine girmeden önce yalnız yaşadıkları, bunu ikinci sırada (%17.20) oğlunun yanında yaşayanların takip ettiği, üçüncü sırada (%15.05) eşi ile yaşayanlar, dördüncü

sırada (%7.53) kızı ile yaşayanlar, beşinci sırada (%5.8) akraba yanında yaşayanlar, son sırada ise diğer seçeneğinde yer alan (%3.23 ile geçici olarak komşu vb. yanında kalanlardan) oluştuğu tespit edilmiştir. Huzurevine

Tablo 3. Yaşlıların Sosyal İlişkilerini Betimleyici Bulgular (n = 93)

Huzurevine Gelmeden Önce Birlikte Yaşadığı Kişi/ Kişiler		
Yalnız	n = 48	(%51.61)
Eşi	n = 14	(%15.05)
Oğlu	n = 16	(%17.20)
Kızı	n = 7	(%7.53)
Akraba	n = 5	(%5.38)
Diğer	n = 3	(%3.23)
Huzurevine Gelmeden Önce Yaşlıların (Doktora/ Alışverişe vb.) Giderken Yardım Alma Durumu		
Evet	n = 23	(%24.73)
Hayır	n = 70	(%75.27)
Yaşlıya Doktora/ Alışverişe vb. Giderken Yardımcı Olanların Dağılımı (n = 23)		
Bakıcı	n = 2	(%8.70)
Çocukları	n = 11	(%47.83)
Akraba	n = 3	(%13.04)
Komşu	n = 7	(%30.43)
Ailelerinde İstenmediklerini Düşünen Yaşlıların Dağılımı		
Evet	n = 65	(%69.89)
Hayır	n = 28	(%30.11)
Fazla Miktarda Alkol Kullanan Yaşlı ve Yakınlarının Dağılımı		
Kendisi	n = 13	(%13.98)
Eşi	n = 8	(%8.60)
Damadı	n = 6	(%6.45)
Çocukları	n = 14	(%15.06)
Kullanmayan	n = 52	(%55.91)
Yaşlıların Evdeki Özel Yaşantılarını Yeterli Görme Durumu		
Evet	n = 51	(%54.84)
Hayır	n = 42	(%45.16)

girmeden önce doktora, alışverişe ya da herhangi bir konuda yardıma ihtiyaç duyduklarında büyük çoğunluğunun (%75.27) herhangi bir yardım ve destek almadığı anlaşılmaktadır. Yardım aldıklarını ifade eden (%24.73) yaşlıların ise öncelikle çocuklarından yardım aldıkları bunu komşu, akraba ve bakıcıların oransal olarak takip ettiği görülmektedir.

Yaşlıların çoğunluğu (%69.89) ailelerindeki hiç kimsenin kendilerini istemedikleri yönünde bir düşünceye sahip olduklarını ifade etmektedir. Aile içi ihmal ve istismarla yakından ilişkili olan alkol ya da uyuşturucu kullanımına ilişkin olarak sorulan soruya yaşlıların yarıdan fazlası (%55.91) hayır cevabı verirken aşırı alkol kullanımı olduğunu ifade edenlerin oranı ise (%45.16) azımsanmayacak bir orandadır. Aşırı miktarda alkol kullananların oransal dağılımına baktığımızda ilk sırada (%15.06) çocukların geldiği, bunu ikinci sırada yaşlıların kendilerinin (%13.98) takip ettiği, üçüncü sırada eşlerinin (%8.60) ve son sırada (%6.45) damatlarının yer aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yaşlılara evdeki özel yaşamlarının yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Yaşlıların yarıdan fazlası (%54.84) evdeki yaşantılarını yeterli bulurken (%45.16) önemli bir kısmı ise yetersiz bulunduğunu ifade etmiştir.

Tablo 4'de görüldüğü üzere, aile içinde herhangi bir şekilde ihmal ya da istismara maruz kalanların oldukça yüksek bir orana (%62.40) sahip olduğu görülmektedir. Yaşlılara yönelik istismarda bulunanların kim ya da kimlerden oluştuğuna baktığımızda; (bu ve aşağıdaki diğer soruda istismarda bulunanların bir veya birden fazla olmasından dolayı n = 58, n = 88 olarak gözükmemektedir.) ilk sırada erkek çocukların (%25.00)

yer aldığı, bunu ikinci sırada gelinlerin (%21.59) takip ettiği, üçüncü sırada eşlerin (%19.32), dördüncü sırada kız çocuklarının (%15.91), beşinci sırada özellikle çocuğu olmayan yaşlılarla ilgilenmekte olan yeğenlerin (%11.36), altıncı sırada damatların (%4.55) ve son sırada torunların (%2.27) yer aldığı anlaşılmaktadır.

Yaşlıların ne tür ihmal ya da istismara maruz kaldığına baktığımızda; yaşlıların en fazla psikolojik istismar olarak nitelendirilebilecek olan sözel hakaretlere maruz kaldıkları (%30.69) görülmektedir. Bunu ekonomik istismar olarak nitelendirilen parasını zorla alma ya da el koyma (%27.27) takip etmektedir. Yine yaşlıların yaklaşık dörtte birinin (%23.86) fiziksel istismara maruz kaldığı ve son sırada ise yaşlıların yaklaşık beşte birinin (%18.18) evden kovuldukları tespit edilmiştir.

Fiziksel istismara maruz kalan yaşlıların, (n = 21, %23.86) ne tür bir şiddetle karşılaştıklarına baktığımızda; ilk sırada yaşlıları tokatla cezalandırma veya sert bir yere vurma ile cezalandırma (%28.57), ikinci sırada başını duvara iterek yere düşürme (%19.05), dördüncü sırada (%9.52) aynı yüzdellik dilime sahip olan, sert bir cisim fırlatma, boğazını sıkma ve bıçakla yaralama olarak sınıflandırılan üç farklı şiddet uygulamasına maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Son sırada ise (%4.76) şiddetli dövme ile cezalandırma bulunmaktadır.

Tablo 5'de görüldüğü üzere yaşlıların huzurevine girme nedenleri yer almaktadır. Yaşlıların huzurevine girme nedenlerine baktığımızda en önemli nedenin yalnızlık olduğu (%38.71), görülmektedir. Bunu ikinci sırada ev

Tablo 4. Yaşlıların İstismar ve İhmale Uğrama Durumlarına İlişkin Bulgular (n = 93)

Yaşlılardan İstismar ve İhmale Maruz Kalanların Dağılımı		
Evet	n = 58	(% 62.40)
Hayır	n = 35	(% 37.60)
Yaşlıya Yakın Olup Yararlanmaya veya Zarar Vermeye Çalışanların Dağılımı (n = 58)		
Eşi	n = 17	(%19.32)
Oğlu	n = 22	(% 25.00)
Kızı	n = 14	(%15.91)
Gelin	n = 19	(% 21.59)
Damat	n = 4	(% 4.55)
Torun	n = 2	(% 2.27)
Yeğen	n = 10	(% 11.36)
Yaşlıların Maruz Kaldığı İhmal veya İstismarın Genel Dağılımı (n = 58)		
Sözel Hakaret	n = 27	(% 30.69)
Parasını Alma	n = 24	(% 27.27)
Fiziksel Şiddet	n = 21	(% 23.86)
Evden Kovma	n = 16	(%18.18)
Ailede Yaşlının Fiziksel İstismarı (n = 21)		
Başını Duvara veya Herhangi Bir Yere Vurma	n = 4	(% 19.06)
Tokat Atma	n = 6	(% 28.57)
Sert Bir Cisim Fırlatma	n = 2	(% 9.52)
Boğazını Sıkma	n = 2	(% 9.52)
Bıçaklama	n = 2	(% 9.52)
Şiddetli Dövme	n = 1	(% 4.76)
İtme	n = 4	(% 19.05)

Tablo 5. Yaşlıların Huzurevine Gelme Nedenleri (n = 93)

Yalnızlık	n = 36	(%38.71)
Huzur Bulmak İçin	n = 24	(%25.81)
Kimseye Yük Olmamak İçin	n = 23	(%24.73)
Ekonomik Durum	n = 8	(%8.60)
Çocukları Olmadığı İçin	n = 2	(%2.15)

ortamında yaşadıkları sıkıntılardan dolayı huzur bulmak için (%25.81) müracaat edenler, üçüncü sırada kimseye yük olmamak için (%24.73) başvuranlar, dördüncü sırada ekonomik nedenler (%8.60) ve son sırada (%2.15) çocukları olmadığı için müracaat edenler takip etmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Batı Avrupa ve ABD'de 1970'lerde başlayan yaşlı istismarına yönelik bilimsel araştırma ve önleyici tedbirler, ülkemizde henüz başlangıç aşamasında olarak nitelendirilebilir. Son yıllarda, batı toplumlarında yapılan yaşlı istismarı araştırmalarına göre, istismara maruz kalanların genel nüfus içinde % 1.4 ile % 10 oranları arasında değiştiği bildirilmektedir (Biggs ve ark., 2009; Cooper, Selwood ve Livingston; 2008; Laumann, Leitsch ve Waite., 2008).

Amerika Birleşik Devletleri "Ulusal Yaşlı İstismarı Merkezi" (NCEA) verilerine göre, 2001 yılında ortalama 1.5-3.2 milyon arasında yaşlının sözel, ekonomik ve fiziksel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. 2050 yılında yaklaşık 2.7-5.7 milyon arasındaki 65 yaş üstü yaşlının, istismara maruz kalabileceği öngörülmektedir (Mouton ve ark., 2005).

Kanada'da yapılan çalışmalarda, yaşlı istismarına maruz kalanların %4-10 oranları arasında değiştiği bulunmuştur. Örneğin 1999 yılında 4000 örneklem üzerinde yapılmış bir çalışmada, yaşlıların %7'sinin psikolojik istismara, %1'inin fiziksel ya da cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir (Walsh ve Yon, 2012:108). Yine 2003 yılında İtalya'da yapılan bir çalışmada, yaşlıların %4'ünün fiziksel, %10'unun

ekonomik ve %4'ünün psikolojik istismara maruz kaldığı belirlenmiştir (Daskalopoulos ve Borrelli, 2006:67).

İngiltere'de, 2004 yılında yapılan bir araştırmada ise, yaşlıların %5.6'sının sözel istismara, %1.7 sinin fiziksel istismara ve %1.5'nin ekonomik istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, İngiltere'de ortalama 500.000 yaşlının bir veya birden fazla şekilde istismara maruz kaldıklarını öngörmektedir (Daskalopoulos, Mullin, Donovan, ve Suzuki, 2006: 67). Yine İngiltere'de, ulusal yaşlı istismarı yaygınlığına ilişkin elde edilen verilere göre, ülke genelindeki yaşlıların %2.6'sının istismara maruz kaldığı belirlenmiştir (Biggs, Manthorpe, Tinker, Doyle ve Erens, 2009).

2004-2005 yılları arasında, İsrail'de kentlerde yaşayan 65 yaş üstü 1.045 yaşlı ile küme örnekleme yöntemiyle yaşlı istismarının ülke genelindeki yaygınlığı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, yaşlıların %18.4'ünün istismara maruz kaldığı yönünde bulgular elde edilmiştir (Eisikovits, Lowenstein, Winterstein ve Enosh, 2009: 259, 262).

2001 yılında, Çin'de 355 yaşlı üzerinde yapılan bir çalışmada; yaşlıların %20.8'inin sözel, %2.0'sinin fiziksel ve %3.9'unun sosyal açılardan istismara maruz kaldığı bulunmuştur (Yan ve ark., 2002:175). Yine Çin'de 2007 yılında 412 yaşlı üzerinde yapılan bir araştırmada yaşlıların %35'2 sinin istismar ve ihmale maruz kaldığı bulunmuştur (Dong, Simon ve Gabien, 2007:85).

Hindistan'da 65 yaş üstü 400 yaşlı üzerinde yapılan bir çalışmada, yaşlıların %14'ünün bir veya birden fazla istismar ve ihmale maruz kaldığı; %10.8'inin sözel, %5'inin ekonomik, %4.3'ünün fiziksel ve %4.3'ünün ihmale maruz kaldığı

belirlenmiştir (Chokkanathan ve Lee, 2005:45-46). Yine Hindistan'da 150 huzurevi yaşlısı ile yapılan bir araştırmada huzurevine geliş nedenleri arasında aile içi çatışmanın %28 ile ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Aile içi çatışmada gelinle anlaşmazlık ilk sırada yer alırken, bunu çocukları ve torunları ile yaşanan uyum sorunları takip etmektedir (Kalavar, Jamuna ve Ejaz, 2013:7-8).

Yukarıdaki istismar verileri göstermektedir ki ülkeleri, birbirleriyle oransal olarak karşılaştırmanın ve değerlendirmenin çeşitli zorlukları söz konusudur. Bu durumun başlıca nedenleri arasında, ülkelerdeki araştırma sayılarının oldukça sınırlı olması, istismarın tespitine yönelik farklı tanımlamaların ve farklı araştırma tekniklerinin kullanılması yatmaktadır. Bunun yanı sıra, ülkelerin "sosyal ve kültürel farklılıkları" da, istismarın ortak tanımlanmasını güçleştirmektedir. Diğer taraftan (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde) yapılan çalışmalar göstermektedir ki yaşlı istismarının kaynağını aile oluşturmaktadır. Ayrıca, bütün dünyada yaşlıya yönelik sözel istismar vakaları, ilk sırada yer almaktadır (Kosberg, Lowenstein, Garcia ve Biggs, 2003:71-73; Thomas, 2000:1-2).

Dünyada, yaşlı istismarı alanında yapılan çalışmalar, genel olarak istismara uğrayanların pek çoğunun, 75 yaşın üstünde olup, sakatlık ya da hastalık nedeniyle savunmasız, istismarcı ile aynı evi paylaşmak zorunda kalan kadınlar olduğu yönündedir. İstismarcının ise, büyük ihtimalle psikolojik sorunları olan uyuşturucu ve aşırı alkol kullanımı bulunan ve muhtemelen küçüklüğünde şiddete tanık olmuş kişiler olması ihtimali yüksektir (Artan, 1996: 35; Boldy, Horner, Crouchley ve Davey, 2005: 3).

Türkiye'de, yaşlı istismarı alanında ilk bilimsel çalışma 1996 yılında İstanbul ilinde huzurevine girmek için müracaat eden 113 yaşlı ve yaşlı yakınları ile yapılan "Aile İçi Fiziksel Yaşlı İstismarı" konulu araştırmadır. Bu araştırma sonuçlarına göre; huzurevine girmek için müracaat eden yaşlıların %60.18'i fiziksel istismar dışı istismara maruz kalırken, % 25,6'sının fiziksel istismara maruz kaldığı ve yaşlı yakınlarından %86,7'sinin yaşlılardan rahatsızlık duydukları belirlenmiştir. Ayrıca fiziksel istismarda bulunanların kimler olduğuna baktığımızda, ilk sırada gelinlerin geldiği, bunu erkek çocukların, damatların, kardeş, kız çocukları ve son sırada torunların takip ettiği görülmüştür (Artan, 1996:68).

Bu çalışmada (n = 93 yaşlıdan) aile içinde herhangi bir şekilde ihmal ya da istismara maruz kalanların %62.40 ile yukarıda ifade edilen Türkiye'deki (1996) ilk çalışma ile benzer sonuçlar içerdiği bulunmuştur. Yaşlılara yönelik istismarda bulunanların kim ya da kimlerden oluştuğuna baktığımızda ilk sırada erkek çocukların (%25.00) yer aldığı, bunu ikinci sırada gelinlerin (%21.59) takip ettiği, üçüncü sırada eşlerin (%19.32), dördüncü sırada kız çocuklarının (%15.91), beşinci sırada özellikle çocuğu olmayan yaşlılarla ilgilenmekte olan yeğenlerin (%11.36), altıncı sırada damatların (%4.55) ve son sırada torunların (%2.27) yer aldığı anlaşılmaktadır.

1999 yılında 120 yaşlı üzerinde yapılan benzer bir çalışmada, yaşlıların %46'sının psikolojik istismara, %17.5'inin fiziksel istismara, üç yaşlının ise cinsel istismara maruz kaldığı bulunmuştur (Sözen, İnancı, Arıcan, Alkan, Tüzün, ve Şahin 1999). Ayrıca 2004 yılında

İzmir ili İnönü Sağlık Ocağı bölgesinde 65 yaş ve üzerindeki 204 yaşlı ile yapılan bir araştırmada; yaşlıların %1.5'inin fiziksel, %2.5'inin ekonomik istismara maruz kaldığı, %3.5'in de kesin ihmal bulgusu ve %28.9'unda da ihmal bulgusu olduğu saptanmıştır (Keskinoğlu, Giray, Pıçakçiefte, Bilgiç ve Uçku, 2004:57-61). Yine 2005 yılında Ankara ili Yenimahalle ilçesi Anadolu mahallesinde aile içi yaşlı istismarı sıklığını ve buna etki eden etmenleri saptamak amacıyla 65 yaş üzeri 275 kişi üzerinde araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre; yaşlıların %18.2'sinde aile içi yaşlı istismarı saptanmıştır. Yaşlı istismarının %40.5'ni duygusal, %29.7'sini ihmal, %20.3'ünü ekonomik ve % 9.5'ni fiziksel istismar oluşturmaktadır (İlhan, 2005:1). Ayrıca 2005-2009 yılları arasında gerçekleştirilen 1. Türkiye Gerontoloji Araştırması'na göre 7,3 milyon yaşlıdan yaklaşık 200.000 yaşlının istismar ve ihmale maruz kaldığı öngörülmektedir (Tufan, 2011).

Diğer taraftan yaşlı istismarı ve ihmali olgusu sadece aile içinde meydana gelmemektedir. İstismar ve ihmal vakalarına huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri gibi sosyal hizmet kuruluşlarının yanı sıra sağlık kurumlarında da rastlamak mümkündür. Ancak ülkemizde basına yansıyan bazı olumsuz haberlerin dışında bilimsel olarak yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008:72-73).

Ayrıca, bu alanda araştırma yapmak kimi zorlukları beraberinde getirmektedir. Aile içinde yaşananların yaşlılar ya da yakınları tarafından gizlenmek istenmesi, birisine söylenmesi durumunda daha fazla istismara maruz kalacağı korkusu ya da utanma duygusu,

vakaların tespitini ve araştırma verilerinin elde edilmesini güçleştirmektedir. Diğer taraftan, yasal olarak istismar vakalarının bildirilmesine ilişkin bilgi eksikliği, kurumlar arası koordinasyon yetersizliği, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, doktor, hemşire, vb. uzman personelin eksikliği istismar ve ihmalin tespitini zorlaştıran nedenler arasında sayılabilir (Artan, 1996:69-70).

ÖNERİLER

Araştırma sonucunda; huzurevinde kalmakta olan 60 yaş ve üzeri yaşlıların %62.40'ünün bir ya da birden fazla ihmal veya istismara maruz kaldığı belirlenmiştir. İstismara maruz kalanların oransal fazlalığı, araştırma kapsamında yer alan (huzurevine kabulü yapılmış) hedef kitle ile doğrudan ilişkilidir.

Konuya ilişkin literatür incelemesi göstermektedir ki Türkiye'de yaşlı istismarının boyutları konusunda henüz batı ülkeleri düzeyinde araştırmalar yapılmamıştır. Yaşlıya yönelik istismar ve ihmale bilimsel bulgular doğrultusunda yaklaşılabilmesi için, Ulusal Yaşlı İstismarı Merkezi oluşturulması ve bu alandaki çalışmaların teşvik edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, yaşlı nüfus oranındaki artışa paralel olarak özellikle geriatri merkezlerinin sayısı artırılmalıdır. Aile içi istismarın önlenmesine katkı sağlaması açısından yaşlılara yönelik evde bakım hizmetleri ve gündüzlü bakım merkezlerinin (day center) her ilçe de oluşturulması ve bu hizmetlerin doğrudan yaşlıya ulaşabilmesi amacıyla belediyeler tarafından sunulması gerekmektedir.

Birey ve ailelerin potansiyel istismar durumunu görmekten aciz olduğu veya isteksiz davrandığı durumlarda,

istismarın sona erdirilmesi için yaşlı ihmal-istismarının önlenmesini sağlayacak, olaylara kamusal müdahalenin gerçekleştirilmesini sağlayıcı yapısal-örgütsel önlemlerin alınması için gerekli mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir.

Belli nüfus büyüklüğüne sahip mahallelerde, belediyeye bağlı “yerel sosyal hizmetlerin etkinleştirilmesi” ve bu kapsamda, yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin zenginleştirilmesi, kısa sürede önemli iyileşmelerin oluşmasına yarayacaktır. Son olarak da, tüm ailelere ve yaşlı ailelerine yönelik “rehberlik-danışmanlık” faaliyetlerine ilişkin politikaların geliştirilmesi, yaşlı istismarları meydana gelmeden, sorunlara “erken müdahaleyi” olanaklı kılacaktır.

KAYNAKÇA

Akdemir, N., Görgülü, Ü., & Çınar, F. İ. (2008). Yaşlı İstismarı ve İhmali. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 68-75.

Artan, T. (1996). *Aile İçi Fiziksel Yaşlı İstismarı*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Baker, A. A. (1975). Granny Battering. *Modern Geriatrics*, (8), 20-24.

Biggs, S., Manthorpe, J., Tinker, A., Doyle, M., & Erens, B. (2009). Mistreatment of Older People in the United Kingdom: Findings from the First National Prevalence Study. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 21, (1), 1-14.

Boldy, D., Horner, B., Crouchley, K., & Davey, M. (2005). Addressing Elder Abuse: Western Australian Case Study. *Australian Journal on Ageing*, 24 (1), 3-8.

Burston, G. (1977). Do Your Elderly Parents Live in Fear of Being Battered? *Modern Geriatrics*, (5), 54-55.

Chokkanathan, S., & Lee, A. E. (2005). Elder Mistreatment in Urban India: A Community Based Study. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 17 (2), 45-61.

Cooper, C., Selwood, A., & Livingston, G. (2008). The Prevalence of Elder Abuse and Neglect: A Systematic Review. *Age and Ageing*, 37, 151-160.

Conner, T., Prokhorov, A., Page, C., Fang, Y., Xiao, Y., & Post, A. L. (2011). Impairment and Abuse of Elderly by Staff in Long-Term Care in Michigan: Evidence from Structural Equation Modeling. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(1), 21-33.

Daskalopoulos, M. D., & Borrelli, S. E. (2006). Definitions of Elder Abuse in an Italian Sample. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 18 (2-3), 67-85.

Daskalopoulos, M., Mullin, A. S., Donovan, E., & Suzuki, H. (2006). English Perceptions of Elder Abuse. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 18 (2-3), 33-50.

Decalmer, P. (1997). Clinical Presentation and Management. P. Decalmer, & F. Glendenning (Ed.), *The Mistreatment of Elderly People içinde*, (pp. 42-73). London: Sage Publications Ltd.

Dong, X., Simon, M.A., & Gorbien, M. (2007). Elder Abuse and Neglect in an Urban Chinese Population. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 19 (3-4), 79-96.

Eisikovits, Z., Lowenstein, A., Winterstein, t., & Enosh, G. (2009). Is Elder Abuse and Neglect a Social Phenomenon? Data from the First National Prevalence Survey in Israel. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 21(3),253-277.

Erlingsson, C. L., Saveman, B.-I., & Berg, A. C. (2005). Perceptions of Elder Abuse in Sweden: Voices of Older Persons. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 5 (2), 213-227.

Hutton, D. (2008). Older People in Emergencies : Considerations For Action and Policy Development. Geneva:World Health Organization.

- İlhan, F. (2005). *Ankara İli Yenimahalle İlçesi Anadolu Mahallesi'nde Aile İçi Yaşlı İstismarının Saptanması*. Ankara: Gazi Üniversitesi Tıp fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Kalavar, M. J., Jamuna D., & Ejaz. K.F. (2013). Elder Abuse in India: Extrapolating From the Experiences of Seniors in India's "Pay And Stay" Homes. *Journal of Elder Abuse & Neglect* 25(1), 3-18
- Keskinöğlü, P., Giray, H., Pıçakçıefe, M., Bilgiç, N., & Uçku, R. (2004). Yaşlıda Fiziksel, Finansal Örselenme ve İhmal Edilme. *Türk Geriatri Dergisi*, 7 (2), 57-61.
- Kosberg, J. I., Lowenstein, A., Garcia, J. L., & Biggs, S. (2003). Study of Elder Abuse Within Diverse Cultures. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 15 (3-4), 71-89.
- Lai, W.L, D. (2011). Abuse and Neglect Experienced by Aging Chinese in Canada, *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 23(4), 326-347.
- Laumann, E. O., Leitsch, S. A., & Waite, L. J. (2008). Elder Mistreatment in the United States: Prevalence Estimates from a Nationally Representative Study. *Journal of Gerontology*, 63, ss.248–S254.
- Mouton, C. P., Larme, A. C., Alford, C. L., Talamantes, M. A., Mccorkle, R. J., & Burge, S. K. (2005). Multiethnic Perspectives on Elder Mistreatment. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 17 (2), 21-44.
- Quinn, M. J., & Tomita, S. K. (1997). *Elder Abuse and Neglect Causes, Diagnosis, and Intervention Strategies*. New York: Springer Publishing Company, Inc.
- Sözen, M.S., İnancı, M.A., Arıcan, N., Alkan, N., Tüzün, B., & Şahin, C. (1999). Abuses on Elderly. 4th International Symposium on Advances in Legal Medicine. 22-25 September, Germany.
- Thomas, C. (2000). The First National Study of Elder Abuse and Neglect: Contrast with Results from Other Studies. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 12(1), 1-14.
- Tufan, İ. (2011). Türkiye'de 200 bin yaşlı şiddet görüyor. 02 Ocak 2013'de <http://www.sondakikahaberleri.info.tr> adresinden indirildi.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. (2011). *World Population Prospects The 2010 Revision Highlights and Advance Tables*. Newyork: United Nations.
- World Health Organization; International Network for the Prevention of Elder Abuse. (2002). *Missing Voices, Views of Older Persons on Elder Abuse*. Geneva: WHO.
- Walsh, C. A., & Yon, Y. (2012). Developing an Empirical Profile for Elder Abuse Research in Canada. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 24 (2), 104-119.
- Yan, E., Tang, C. S.-K., & Yeung, D. (2002). No Safe Haven A Review on Elder Abuse in Chinese Families. *Trauma, Violence, & Abuse*, 3, (3), 167-180.